

Földvárkutatás a szegedi Régészeti Tanszéken

A Régészeti Tanszék a kezdettől fogva feladatának tekintette, hogy az egyes korszakok történeti kutatásaihoz adatokat szolgáltatson. Az államalapítás korának egyik kiemelkedő jelentőségű, számos vitát kiváltó kérdésköre a vármegye-rendszer kialakulása, a megyeszékhelyeket jelentő várak építésének, működésének ideje és módja. Az abaújházi és a borsodi várak feltárása e problémák megoldásához járult hozzá.

Az abaújházi vár belsejében feltárt esperesi templom

Az abaújházi vár a 2019-es ásatás helyszíneivel

Az abaújházi földvár

Abaújház vára a mai szlovák–magyar határon, a Zemplén-hegység előterében, közvetlenül a Hernád partján, egy alacsony, különálló dombon épült föl. A csaknem teljesen ép sáncok 3,9 hektáros területet ölelnek körül. Legmagasabb pontjuk a Hernád fölé 15 méterrel, a várbelső fölé 5–6 méterrel magasodnak. A vár egyetlen bejárata kelet felől nyílt, itt egy mára már erősen betöltődött árok is védelmezte. A vár a történeti Abaúj megye központja, maga a megye pedig egyike volt a Szent István által alapítottaknak, a 11. század első harmadában már fennállt. A várat a 11. századi trónviszályokkal és pogánylázadásokkal kapcsolatban is többször említették krónikáink.

A várfalakat jelentő fa–föld szerkezetű sáncok egy Kr. u. 3–4. századi településre épültek fel a 11. század első felében. A sánc vázát faszerkezet alkotta, amelyet jórészt megmunkálatlan fatörzsekből hoztak létre. A gömbfákat, egymást keresztezve, máglyarakás-szerűen rakták össze, és az így létrejött szabálytalan, váltakozó méretű rekeszek közeit földdel dőngölték meg. A sánc eredeti szélessége 23, magassá-

ga pedig a jelenlegi 5–6 méterrel szemben 9 méter lehetett. Előkerült továbbá a sánc tetején, annak középvonalába építve egy kőfalmaradvány is. Ennek szélessége 4, magassága 0,5 méter volt. A régészeti feltárás alapján a sánc a 11. század első felében készült, majd a 12. század végén megújították. A sánc tetején állt kőfal építési idejére nincs adatunk.

A várbelsőben egy nagyméretű, a 11. század második felére keltezhető templom is napvilágot látott, amelyről feltehető, hogy a megye egyházi életét irányító esperes székhelye volt. Ezt látszik igazolni a templom körüli temetőben lelt díszes, egyházi személyre utaló, a 11–12. század fordulójára keltezhető sírkő is, amely az első esperes sírját fedhette. A templomot a 13. század második felében átépítették. Körülötte sok száz síros temető helyezkedett el, amelyet a sírokból előkerült leletek alapján a 11–14. század között használtak.

A 2019-ben Abaújházon előkerült kincslelet

A település legkorábbi leletei a 11. századból valók, korukat nem utolsó sorban egy I. András (1046–1061) uralkodásának elején vert ezüstpénz jelezte. A várbelső legjelentősebb lelete egy kőalapozású, nagyméretű palotaépület, melyhez egy oszlopcsarnok is tartozott. A palota keleti alapfalának bontásakor két érme, egy 12. századi anonim denár, valamint egy III. Béla által kibocsátott rézpénz látott napvilágot. Ez valószínűvé teszi, hogy a palota a 12. században épült. Vélhetően az ispán lakóhelyeként szolgált. A várbelsőben került még elő egy vegyes, pénzermékből, ékszerekből, valamint egy aranyozott ezüstszállal szőtt textilmaradványból álló kincs, amelyet egyértelműen a tatárjáráskor elrejtett kincsek horizontjába sorolhatunk.

Abaújház a 14. század közepéig megtartotta eredeti, háttárvédő, illetve megyeszékhely szerepét. Ezt követően azonban a Drugeth, majd a Perényi család tulajdonába került. A 15. század elején a várbelső település elnéptelenedett.

Palmettadíszes csont zablaoldalpálca a 10. századi Borsod faluból

A borsodi földvár

A borsodi vár Edelény város határában, közvetlenül a Bódva folyó partján áll. Területén az ispáni várat megelőzően egy 10. századi település házait sikerült feltárni. A falu 970–980 körül tűzvészben pusztult el, lakói minden kétséget kizáróan magyarok voltak. Nagyon valószínű, hogy a borsodi település egy 10. századi magyar előkelő központja lehetett. Ez azonban a korábbi elképzelésekkel ellentétben nem vár, hanem nyíltszíni település volt. A kettő csak helyileg azonos, közöttük nincs összefüggés. A falu pusztulása és az ispáni vár felépítése között meglehetősen hosszú idő telt el.

Maga a vár meglehetősen kis, 1,7 hektár alapterületű. Erősen lepusztult sáncai a Bódva folyó fölé 15, a várbelső fölé 3–5 méterrel magasodnak. A sánc szélessége átlagosan 10,5 méter volt. A sáncokban kétféle faszerkezet került elő. A felső szinteken rekeszes szerkezet látott napvilágot, melyben a gerendákat négyzetesre bádrolva csapolták egymáshoz. A sánc egyes részein egy másfajta, rács-szerű faszerkezet is kibontakozott, amely 25–40 fokos eltérést mutatott a fentebbihez képest. Ez a rekeszes szerkezet alapozásának tekinthető. A sánc kutatása azt bizonyította, hogy a korábbi elképzelésekkel ellentétben a várnak nincsenek sem őskori, sem szláv előzményei, a 10. századi településre építették rá, nagy valószínűség szerint 1020–1050 között.

Sáncátvágás a borsodi ispánsági várban

Az abaújházi esperesi templom mellett feltárt temető részlete

A borsodi sánc faszerkezetének a maradványai

A várbelső területén több egyszerű ház, kemence, tűzhely, valamint egy rangosabb épülethez tartozó, habarcsba rakott kőépület csekély maradványa került elő. Ez vélhetően az ispáni lak lehetett. A napvilágot látott leletek alapján a borsodi vár területe a 11. század második felétől a 12. század második harmadáig lakott volt. Ezt követően azonban a település a vár területén kívül élte tovább az életét.

A várbelsőben, az északi oldalon egy kisebb kiemelkedésén egy íves szentélyzáródású, nagyméretű templom alapjai is napvilágot láttak. A templom, amely a borsodi esperes székhelye lehetett, a 11. század második felében épült, körülötte nem kerültek elő temetkezések. A vár sáncától délnyugatra, 100 méterre elhelyezkedő dombon, egy mai formájában a 18. század végén épült templom áll. E mellett, illetve részben alatta egy másik templom maradványai bukkantak elő, amely körül nagy kiterjedésű temető helyezkedett el. A temető legkorábbi leletei alapján ez a templom is a 11. század második felében épült.

A borsodi vár eredeti szerepét a 13. század végéig megőrizte. Borsod falu azonban 1332-ben már magánkézen tűnt fel, a várat pedig 1334-ben már csak mint földvárnak nevezett sáncot említették. Ezt követően a várról többé nem szólnak forrásaink.

Kőépület alapjai a 10. századi Borsod faluból

A borsodi vár belsejében feltárt esperesi templom

Felsőházi ház a 10. századi Borsod faluból